

Yksityisyyden murros – julkisuuden haaste

FEMINISTISEN KRITIIKIN NÄKÖKULMIA
JULKISUUDEN TUTKIMUKSEEN

Helsingin Sanomien Nyt-liitteessä (13.12. 2002) MoonTV:n ohjelmajohtaja Markku Mastomäki kommentoi julkisuudessa käytyjä pornoon liittyviä debatteja näin: "Joku mamma saattaa selittää telkassa miten turmiollista porno on, mutta miten se voi tietää miten mun hormonit hyrräs kun mä olin viistoista."¹ En voi tietää, kehen Mastomäki viittasi, mutta hänen sanavalintansa "mamma" herätti jälleen pohtimaan, millaisia oletuksia julkiseen keskusteluun liitetään. Kenellä on oikeus puhua julkisuudessa? Millaisia valtasuhteita julkisuudessa esitettyihin puheenvuoroihin kytkeytyy suhteessa niin puhujaan ja kuin yleisöihinkin? Kuinka käsitteet julkisuuden ja yksityisen rajasta tuottavat näitä valtasuhteita?

Ymmärrän julkisuuden yhteiskuntarakenteellisena tilana, jossa kansalaiset voivat käsitellä yhteisiä asioita.² Näin ollen käsite viittaa habermasilaiseen julkisuuteen, mutta on sitä laveampi. Käsitän julkisuuden areenana, jossa erilaiset yhteiskunnalliset näkökulmat kamppailevat. Tämä areena on yhtäältä maantieteellinen ja kiinnittyy tiettyihin paikkoihin kuten kokoussaleihin, auditorioihin ja epävirallisempiin kahviloihin tai ostoskeskuksiin. Toisaalta se on myös diskursiivinen ja muodostuu esimerkiksi lehtien palstoilla sekä televisio- ja radio-ohjelmassa. Tätä julkisuuden aluetta ylläpitävät pääsääntöisesti eri viestimet, jotka asemoivat yhteiskunnallisia kysymyksiä radion ja tv:n keskusteluohjelmissa, ajankohtaislähetyksissä ja lehtien sivuilla. Julkinen keskustelu voidaan ymmärtää laajasti erilaisten juttujen muodostumana sekä niistä käytävinä keskusteluina. Julkisuus kattaa median, mutta on sitä laajempi.³ Näin ymmärrettynä julkisuus on lähellä sitä, mitä Nieminen (tässä numerossa) nimittää kriittiseen realismiin pohjaavaksi julkisuuskäsitykseksi.

Julkisuus on myös vuorovaikutteinen yksityisen kanssa. Yksityisyys voidaan ymmärtää tilaksi, kodin piiriksi. Toisaalta sitä tuotetaan myös jatkuvasti diskursiivisesti muun muassa sen kautta, mitä julkisesta keskustelusta rajataan pois.

Julkisuuden tutkimuksen perinteessä ihanteena nähdään julkisuus, johon kaikki kansalaiset voisivat ja haluaisivat osallistua tasavertaisina. Ihanteellinen julkisuus ei ole kaupallisuuden ja viihteellisuuden pilaamaa (ks. Pietilä 1999). Tämänkin kirjoituksen taustalla on ihanne monipuolisesta, aktiivisesta ja avoimesta julkisuudesta. Käytännössä julkisuus yhteiskunnallisena keskustelurakenteena liittyy kuitenkin kiinteästi siihen, mikä mielletään julkisuuden ja mikä yksityisyyden alueeksi: millaiset asiat kuuluvat julkisuuteen ja millaiset yksityisyyteen ja millaisia elämänalueita nämä ylipäättänsä ovat. Pohdin nimenomaan julkisuuden ja yksityisyyden välistä jännitettä sekä feministisen tutkimuksen näkökulmia julkisuuteen. Tutkimuksen näkökulmat ovat yhteydessä yhteiskunnallisiin muutoksiin, jotka ovat pakottaneet pohtimaan teoriaperinteen käyttökelpoisuutta nyky-yhteiskunnassa.

Kommunikaation valtasuhteita

Möyhäismoderni monien valtasuhteiden kerrostama yhteiskunta asemoi ihmiset eri tavoin suhteessa yksityiseen ja julkiseen. Mahdollisuus osallistua julkiseen keskusteluun on avoin entistä laajemmille ja moninaisemmille väestöryhmille. Tämä ei kuitenkaan merkitse sitä, että julkisuus olisi samanlaista kaikille. Käsitukset siitä, miten ja kuka julkista keskustelua voi käydä, vaikuttavat myös siihen, millaiseksi julkisuus muodostuu: kuka on uskottava, vakuuttava ja kelvollinen argumentoimaan. Kysymys on ennen kaikkea vallasta. Luigi Pellizzoni (2001, 60) on eritellyt kommunikaatioon liittyviä valtasuhteita artikkelissaan "The Myth of the Best Argument: Power, Deliberation and Reason". Pellizzoni erottaa toisistaan ulkoisen vallan ja sisäisen vallan, joka liittyy argumentin voimaan.⁴

Tämän kirjoituksen kannalta on mielekästä keskittyä Pellizzonin mainitsemaan ulkoiseen valtaan, joka jakautuu kommunikaatioon yli käytettävään valtaan sekä valtaan kommunikaatiossa. Ensin mainittu kytkeytyy siihen, kenellä on oikeus osallistua keskusteluun. Poissulkemisen syy voi olla oletettu kompetenssin puute tai kyvyttömyys kommunikaatioon. Usein mahdollisuus osallistua keskusteluun liittyy muodollisiin vaatimuksiin kuten kansalaisuuteen tai tietyn ryhmän jäsenyyteen. Valtaa ilmentää se, kenellä on oikeus puhua, mutta myös se, kuinka on puhuttava. Tässä onkin kyse jo toisesta ulkoisen vallan muodosta, vallasta kommunikaatiossa. Jos henkilöä ei voi muodollisin perustein sulkea pois keskustelusta, voidaan kyseenalaistaa hänen tapansa kommunikoida. Pellizzoni (mt., 61) muistuttaa, ettei aina ole kyse tahallisuudesta poissulkemisesta: eri taustojen ja kulttuurien edustajat eivät välttämättä ymmärrä toistensa puhetapoja. Puheenvuoron ohittaminen tai teilaaminen voi tapahtua normatiivisin tai deskriptiivisin perustein. Normatiivisissa perusteissa kyse on siitä, että kompetenssi on kiinnittynyt tiettyyn asiantuntijuuteen ja sitä tuottavaan hierarkiajärjestelmään. Osallistumismahdollisuuksia rajoittavat usein oletukset siitä, millaisesta organisatiomallista (byrokraattinen hierarkia, eturyhmä), ongelmasta (taloudellinen, lainopillinen, poliittinen, eettinen) tai osallistujan identiteetistä (rekkakuskit, opiskelijat jne.) on kyse. Puheenvuoro voidaan myös ignoroida, koska se on esitetty väärällä tavalla sekoittaen erilaisia tyylejä ja argumentoinnin tapoja tai yksinkertaisesti koska sen sisältöä pidetään merkityksettömänä. (Mt.)

Alussa esittämässäni Mastomäen lausunnossa toteutettiin yksinkertaisen sanavalinnan avulla monia poissulkemisen strategioita. Televisiossa keskusteleavan naisen kannanottoa ei oteta vakavasti, koska hänen identiteettinsä keskustelijana ja suhteensa keskustelun teemaan kyseenalaistetaan. Tämä tapahtuu luonnehtimalla keskustelijaa termillä "mamma", joka viittaa naisukupuoleen, ikään ja äitiyteen. Sana herättää mielikuvan ei-pornografisesta ruumiillisuudesta. Näin ollen "mamman" näkemykset näyttäytyvät erityisinä ja kumpuavat kenties naisellisesta, jopa viettiperäisenä pidetystä huolehtivaisuudesta ja suojelunhalusta. Kaikki tämä on kaukana pornografiaan liitetystä maailmasta ja sen kohderyhmästä, jonka asiantuntijana Mastomäki esittäytyy. Korostamalla naisen olemusta hänen näkemyksiltään on helppo viedä uskottavuus myös yleisiin kommunikaation ideaaleihin vedoten. Puhuminen "mammana" ei tunnu soveltuvan yhteen julkisen keskustelun ideaaleihin kuuluvien rationaalisuuden ja puolueettomuuden kanssa. Toisaalta Mastomäki kontekstoi myös oman pornosuhteensa hyvin kokemuksellisesti. Se on myös viettiperäistä, mikä tässä tapauksessa implikoi jonkinlaista luonnon oikeutusta pornografiaan. Mastomäen kokemus onkin asiantuntijuutta, joka oikeuttaa häntä sanomaan mielipiteensä. "Mamma" on vain ulkopuolinen, asiasta tietämätön.

Yksityisestä esiin

Kommunikaatioon liittyvää valtaa on käsitelty feministisen tutkimuksen näkökulmasta useissa naisia ja julkisuutta käsittävissä tutkimuksissa (Landes 1988, Halonen 1999). Kysymys vallasta liittyy siihen, mikä ylipäätään nähdään kuuluvaksi julkisuuteen, mikä yksityisyyteen. Poliitiikkaa ja julkisuutta tutkivat feministit ovat kritisoineet julkisuusteorioita siitä, että ne ottavat ikään kuin annettuna julkisen ja yksityisen jaon ja toistavat samalla tämän jaon tuottamia valta-asetelmia.

Seyla Benhabib (1998, 87–88) näkee jaon julkisuuteen ja yksityiseen osana diskursiivista valtaa, joka on marginalisoinut naiset yksityiseen. Tästä jaosta on seurannut ensinnäkin se, että nykyinen poliittinen teoria on ollut sukupuolisokeaa. Toiseksi yksityisen alueen valtasuhteita ei ole nähty merkityksellisinä. Jako estää myös näkemästä julkisuuden ja yksityisyyden välisen suhteen dynaamisena ja jatkuvasti muotoutuvana.

Esimerkki pornografiasta on edelleen kuvaava. Keskustelu pornografiasta kytkeytyy moraaliin, oppiin oikeasta ja väärästä. Historiallisesti uskonnoilla on ollut tärkeä sija yhteisöjen moraalin rakentamisessa. Yhteiskuntien maallistuessa moraalit on entistä yksityisempi. Vanhakantaisesti sanottuna siveysoppi on ollut erityisesti kirkon ja naisten asia. Esimerkiksi seksuaalisuutta koskevissa diskursseissa jako hyviin ja huonoihin naisiin ilmentää sitä, kuinka naissukupuoli on ruumiillistanut yhteiskunnallisia moraalikäsitteitä: seksuaalikäsitteissä nimenomaan naisen maine on vaakalaudalla. (Nead 1988, ks. myös Nikunen 1996.) Juuri edellä mainituista syistä monet feministit ovat halunneet osallistua pornografiasta käytävään keskusteluun. Osa tukee perinteistä moraalikamppailua, osa haluaa purkaa laajemmin seksuaalisuuteen, yksityisyyteen ja julkisuuteen liittyviä käsitteitä.

Sukupuolen ja seksuaalisuuden kytös julkisen ja yksityisen rajaan on luettava suoraan julkisuus-sanasta etymologiasta ja tietyistä käyttöyhteyksistä. Latinan kielen sana *publicus* merkitsee aikuisten miesten vaikutuksen piiriä, kirjoittaa naistutkimuksen ja politiikan tutkija Joan B. Landes kirjassaan *Women and the Public Sphere* (1988, 2–3). Englanninkieleen omaksuttu sana *public*, julkinen, merkitsee vastakohtaa yksityiselle. Sanalla tarkoitetaan yhteisöä, yhteistä hyvää, sitä mikä on esillä ja nähtävissä. Suomen kielessä julkisuus-sanasta juuret eivät johda kansaan vaan kytkeytyvät nimenomaan esillä olevaan, siihen mikä on nähtävissä, julki. Sen sijaan kiellemme kertoo yhtä lailla julkisuus-sanasta sukupuolittuneisuudesta: julkinen mies ei ole ilmauksena vakiintunut – kenties miessukupuolen maininta tässä yhteydessä ei ole merkittävä. Sen sijaan sanaparilla *julkinen nainen* on jo aivan oma merkityksensä: julkinen nainen on prostituoitu tai yleinen (ei kenenkään oma) nainen. Onko kyse siitä, että astuessaan julkisuuteen nainen on ylittänyt sopivaisuuden ja kunniallisuuden rajan? Onko hän julkisuuden alueella liikkumassa siellä, missä kunnan naisen ei kuuluisi olla?

Prostituutio ja pornografia ovatkin utoja yksityisen ja julkisen risteymiä. Ne edustavat julkista seksuaalisuutta, joka kuitenkin pyritään pitämään yksityisenä asiana. Seyla Benhabib (1998, 86) erottelee kolme eri aluetta, jotka modernin traditiossa on yhteisten asioiden piiristä rajattu yksityiseen kuuluviksi. Pornografia ja prostituutio kytkeytyvät näihin kaikkiin eri tavoin, kuten sukupuolikin. Ensinnäkin yksityinen on nähty moraalisen ja uskonnollisen omantunnon alueena. Pidetään mahdollisena löytää rationaalisia ratkaisuja kysymyksille, jotka koskettavat esimerkiksi elämän tarkoitusta, hyvyyttä ja elämän peruseriaatteita. Näin ollen ne jäävät yksilöiden oman elämänkatsomuksen säädeltäviksi. Toinen yksityisyyden alue liittyy talouteen ja on voimistunut länsimaisen modernisaation myötä kirkon ja valtion erkaantuessa. Talouden yksityisyys merkitsee tässä tuo-

tannon, kulutuksen ja työvoiman aluetta, johon valtio ei puutu. Kolmantena Benhabib mainitsee intiimin alueen, johon kuuluvat koti, perhe, seksuaalisuus, arjen ja hoivatyön alueet. Benhabib toteaa, että naisen aseman muutokset ovat merkittävästi vaikuttaneet siihen, kuinka nämä eri alueet rajataan yksityisiksi ja kuinka tätä rajausta puretaan. Naisliikkeen nousu 1800- ja 1900-luvulla, naisten pääsy työmarkkinoille ja äänioikeuden saavuttaminen ovat muokanneet ja murtaneet käsityksiä yksityisestä ja julkisesta. Esimerkiksi kotitöiden jako ja perhevähä-kivalta ovat kysymyksiä, joita naisliike on nostanut yksityisestä julkisuuteen. Joitakin naisten näkökulmasta tärkeitä aiheita, kuten ehkäisyä, on pitkään pidetty jopa sopimattomina julkiseen keskusteluun. Prostituution oletettua yksityisyyttä on usein perusteltu esittämällä se "kahden aikuisen ihmisen välisenä sopimuksena". Naisliike on kuitenkin pyrkinyt todistamaan, ettei prostituutiosta ensinnäkään ole kysymys kahden samassa asemassa olevan henkilön sopimuksesta. Toiminta ei myöskään rajaudu yksityisen alueelle vaan vaikuttaa niin talouteen, kulttuuriin, seksuaalisuuden käytäntöihin ja ideaaleihin kuin yhteiskuntarauhaankin.

Iris Marion Youngin (1998, 441–443) mukaan yksityinen tulisikin nähdä alueena, jonka yksilö voi suojata muilta, eikä niinkään alueena, joka suljetaan julkisuudesta. Edelleen Young nostaa esiin feministisen iskulauseen "henkilökohtainen on poliittista" yksityisen ja julkisen rajanvedossa. Youngin mukaan lauseesta seuraa ensinnäkin se, ettei mitään sosiaalista instituutiota tai käytäntöä voi pitää sinänsä kelvottomana julkiseen keskusteluun. Young mainitsee perhevähäkvallan ja seksuaalisen häirinnän aiheina, joilla on laajaa yhteiskunnallista merkitystä. Iskulauseesta seuraa myös periaate, ettei ketään yksilöä, toimintaa tai elämäntiluetta pitäisi pakottaa yksityisen piiriin. Tämä tarkoittaa, että julkisen keskustelun ja siihen kytkeytyvän kansalaisuuden käsitteen tulisi olla avoin kaikille – ei sukupuoli-, seksuaalisuus-, rotu- tai ikäsokea.

Yksityisen ja julkisen välisen jännitteen kannalta televisiotutkija Lynn Spigelin (1992) työ on erityisen kiinnostava. Spigel on tutkinut, kuinka televisio tuli osaksi amerikkalaisten arkea toisen maailmansodan jälkeen, jolloin myös rakennettiin voimakkaasti uutta yksityistä elinpiiriä esikaupunkeihin. Tämä yksityisen alue ei kuitenkaan ole koskaan täysin irti julkisesta alueesta, sillä se on määrittämässä ihmisten paikkaa yhteisössä. Astuessaan taloonsa esikaupungissa nuori pariskunta astui myös edustamaan hyvää elämää. Julkisen ja yksityisen rajat muotoutuivat jatkuvasti ja määrittivät toisiaan: tietynlainen yksityisyys takasi paikan yhteisössä. Oleellista tässä on se, ettei ihanteellinen yksityisyyskään ole kaikkien saatavilla. Spigel osoittaa, että esikaupungit oli varattu nuorille, keskiluokkaisille valkoisille pariskunnille ja perheille. Värilliset, homoseksuaalit, naimattomat, kodittomat ja vanhuksat kirjoitettiin yksinkertaisesti ulos näistä tiloista (vrt. Juvonen 2002). Teknologian kehitys ja esikaupunkien etäisyys kaupunkien keskustoista mahdollistivat tietynlaisen antiseptisen, steriilin julkisen tilan muodostumisen. Yhteisö saattoi muodostua puhelimen, radion ja television välityksellä ilman todellisia kohtaamisia, joihin liitettiin erilaisia vaaroja. Teknologia ikään kuin puhdisti julkisuuden erilaisista ja epämääräisistä, vaihtelevista ja arvaamattomista ruumiillisista kontakteista. Tämä elektroninen julkisuus nähtiin tasa-arvon tuojana. Kaikki saattoivat seurata televisiota omista kodeistaan, ilman suoranaista syrjintää esimerkiksi rodun vuoksi. Julkisuus ja yksityisyys toimivat sisäkkäin: julkisuus muodostui kodin piirissä teknologian kautta. Käytännössä antiseptinen julkisuuden tila kuitenkin diskriminoi ja eristi tuottamalla edellä mainittua sosiaalista ideaalia. Naiset se yksityisti entistä voimakkaammin koteihinsa. (Spigel 1992, 99–135.) Spigelin tutkimus herättää kysymyksen siitä, millaista yksityisyyttä vasten julkisuus rakentuu ja vaatiiko tietynlainen julkisuus tietynlaista yksityisyyttä.

Kun yksityisyys muuttuu on julkisuudenkin muututtava. Benhabibin sanoin naisten asemassa tapahtuneet muutokset ovat väistämättä vaikuttaneet siihen, miten julkisuus muodostuu ja millaisia kysymyksiä julkisuudessa käsitellään. Kuinka yhteiskunnalliset muutokset näyttäytyvät sitten julkisuusteorioissa?

Kenen rappio?

Feministinen julkisuuden tutkimus on toistuvasti tuonut esiin sen, että politiikan tutkimuksessa ja teoriassa esitetty julkisuuden ideaali on rakentunut epätasa-arvoisen maailman perusteille. Esimerkiksi Hannah Arendtin ajattelussa ideaalin julkisuuden esikuvana on antiikin Kreikka, missä julkisen keskustelun mestareiksi ei naisilla, orjilla ja muilla alisteluilla ryhmillä ollut asiaa. Tämä ei tietenkään yksin tee teoriaa kelvottomaksi, mutta voidaan kysyä, herkistääkö tällainen teoriaperinne tarkastelemaan julkisuuteen kytkeytyviä erilaisia valta- ja alistussuhteita. Entä millaisena yhteiskunnallinen muutos ideaalin näkökulmasta näyttäytyy? Hannah Arendtin työtä tarkastellessaan Seyla Benhabib (1998, 67) kiinnittää huomiota siihen, miten käsitys julkisuuden rappiosta kytkeytyy ”sosiaalisen nousuun”. Kreikkalainen poliittinen elämä rakentui naisten, orjien, työläisten ja eikansalaisten poissulkemiselle. Julkisuuden rappio puolestaan kytkeytyi juuri näiden ryhmien emansipaatioon. Arendtin nykyisiä lukijoita ei ehkä vaivaa niinkään kreikkalaisen poliittisen elämän idealisointi kuin se, millaisena alistettujen ryhmien emansipaatio tässä rakennelmassa näyttäytyy, Benhabib kirjoittaa (mt.). Kenen rappiosta on lopulta kyse ja millaista julkisuutta sosiaalisen nousu uhkaa? Onko julkisuuden ideaali aina väistämättä elitistinen projekti?

Tätä poissulkemisen ja elitismin vaivaa ovat feministit havainneet myös porvarillisen julkisuuden ideaalissa. Joan B. Landes on tutkinut julkisuuden alueen muotoutumista Ranskassa vallankumouksen aikana. Landesin (1988, 7) mukaan naisten poissulkeminen porvarillisen julkisuuden alueelta ei ole satunnaista vaan sille keskeistä. Habermasilaisen julkisuuden ideaali on rakentunut vastakkainasettelulle universaalien ja erityisen välillä ja Landesin (1998, 143) mukaan teoria ohittaa jaon sukupuolittuneisuuden.⁵ Toisin sanoen naisten diskurssi, jota julkisuudessa toki esiintyi, assosioitiin voimakkaasti erityiseen, intressipitoiseen ja omakohtaiseen. Sen sijaan totuudellinen, objektiivinen, järkevä puhe yhdistettiin maskuliiniseen puheeseen. Mary Ryan (1998) on tuonut esiin myös sen, kuinka virallisesta julkisuudesta poissuljetut naiset loivat omia epävirallisia julkisuuden piirejään 1800-luvun Yhdysvalloissa. Porvarillisten naisten piirit 1800-luvulla muodostuivat vapaaehtoistyön ja erilaisten naisyhdistysten ympärille. Naisten toiminta miellettiin yksityiseksi, vaikka se olikin samankaltaista kuin miesten julkisuuden piirissä. Työväenluokkaiset naiset puolestaan osallistuivat julkiseen toimintaan tukemalla miesten hallitsemaa työväenliikettä mielenosoituksissa ja kokouksissa. Ryan osoittaa, kuinka naisliike lopulta kyseenalaisti käsityksen julkisuudesta miesten alueena, josta sukupuolta koskevat kysymykset oli rajattu pois yksityiseen.

Porvarillisen julkisuuden rappio kytkeytyi rakennemuutokseen, jonka myötä yksityisten kansalaisten vaikutusvalta kapeni erilaisten organisaatioiden ja etujärjestöjen kasvattaessa toimialaansa. Rakennemuutokseen liittyi myös lehdistön kaupallistuminen. Tässäkin tapauksessa voi pohtia, millaisia sosiaalisia muutoksia yhteiskunnassa esimerkiksi työläisten ja naisten asemassa tapahtui samaan aikaan. Mitkä kysymykset muodostuivat porvarillisen julkisuuden ongelmiksi? Samalla voi pohtia sitä, miten mainontaan ja kulttuuriteollisuuteen liittyvät uudet tuotantojulkisuudet alkoivat hyödyntää julkisuuden ulkopuolelle jääneitä yksityisen elämän alueita ja eri sosiaaliryhmien elämäntilanteita.

Oskar Negt ja Alexander Kluge ovat luonnehtineet tuotantojulkisuutta "kurjistavaksi" (Koivisto ja Välvirronen 1987, 96). Sitä voi kuitenkin tarkastella myös alueena, jossa aiemmin yksityisyyteen rajatut aiheet pääsevät julkiseen käsitteelyyn. Miriam Hansen (1991) onkin tarkastellut elokuvaa tuotantojulkisuuden alueena, joka murensi yksityisen ja julkisen rajaa sekä näiden alueiden sukupuolittuneita hierarkioita. On muistettava, ettei viihteeseen liittyvällä julkisuudella ole juurikaan ollut yhteiskunnallisen vaikuttamisen tavoitetta tai funktiota. Siitä huolimatta se voi aktivoida, kommentoida ja osallistua yhteiskunnalliseen keskusteluun.

Kulttuurintuotannon voimistumisella ja medioitumisella voi olla myös vaikutuksensa osallistumisen käytäntöihin. Esimerkiksi Alberto Meluccin (1996) mukaan uudet sosiaaliset liikkeet ovat entistä mediamaisempia sikäli, että ne eivät suoranaisesti pyri muutoksiin politiikan kentässä. Sen sijaan ne pyrkivät kyseenalaistamaan niitä representaation tapoja ja kielellisiä ja kulttuurisia koodeja, joilla asiat määritellään poliittisiksi. Tällainen toiminta on lähellä sitä, mitä Jessica Kulynych luonnehtii performatiiviseksi vastarinnaksi.

Performatiivinen vastarinta

Siinä missä rationaalinen argumentointi vaatii kielen yksitulkintaisuutta, performatiivisuus liittyy dekonstruktioon ja ironiaan. Myöhäismodernissa medioituneessa maailmassa performatiivisuus näyttäisi mielenkiintoiselta osallistumisen teorialta. Poliitiikan tutkija Jessica Kulynych (1997, 331) käyttää poliittisen osallistumisen tarkastelemiseen butlerilaista performatiivisuuden käsitettä, jolloin osallistuminen ymmärretään myös osallistumisen representaationa. Kulynych yhdistää teoriaan myös Bonnie Honigin ajatuksia performatiivisesta toiminnasta. Honigin luennassa performatiivinen toiminta tarkoittaa, että toiminta tekee näkyväksi juuri sen, mihin viittaa. (Mt., 330.)

Judith Butlerin teoriassa performatiivisuus kytkeytyy sukupuolen tuottamiseen. Sukupuoli ei ole vaan se tuotetaan toistuvana performatiivien sarjana. Kulynych tarkastelee tätä performatiivisuutta suhteessa Foucault'n käsitteisiin valasta ja vastustuksesta. Foucault'n näkemys vallan ilmenemisestä kaikilla elämän alueilla, jatkuvissa käytännöissä ja arkisissa teoissa pitää sisällään myös ajatuksen vastarinnan jatkuvasta läsnäolosta. Ei ole olemassa valtasuhteita ilman vastustus ja vastustus on moninaista kuten valtakina.

Kulynychin mukaan vastarinnan ymmärtäminen performatiivisena avaa käsitettä edelleen, jolloin vastustus nähdään myös yhä uudestaan tuotettavana. Vastarinnan hetkellä yksityinen kansalainen rakentuu uudelleen julkiseksi toimijaksi. Performatiivisessa vastarinnassa on siis kysymys vallan näkyväksi tekemisestä ja vastustuksen ymmärtämisestä toisteisena, aina uudelleen rakentuvana. Performatiivisuus merkitsee itsestään selvän esiin tuomista. Esimerkiksi mielenosoituksessa ei niinkään haluta osoittaa järjestelmän epäoikeudenmukaisuutta kuin paljastaa järjestelmän rakenteet ja niiden rajallisuus. Mielenosoitus itsessään on jo osoitus järjestelmän puutteista ja samalla parodioi sen väitteitä tasa-arvoisuudesta. Kulynych ulottaa performatiivisen vastarinnan mielenosoitusten ja protestien lisäksi myös televisiossa, radiossa ja luentosaleissa käytyihin julkisiin keskusteluihin, joissa se voi paljastaa rationaalisen argumentoinnin rajat ja rakentuneisuuden. (Mt., 334.) Tällaisessa tilanteessa vastarinta voi tuoda esille juuri sen, kenellä on oikeus osallistua keskusteluun ja kuinka keskustelua pitää käydä. Performatiivinen protestoija ei väitä valtiota vastaan vaan pilkkaa sitä. Hän liikkuu diskursioiden marginaalissa ja hyödyntää vitsejä, ivaa ja karikatyyrejä osoittamaan puheen

rajallisuuden. (Mt., 337.) Performatiivisen vastarinnan ei siis tarvitse kertoa, mikä on vikana. Pikemminkin se paljastaa vallankäytön siellä, missä emme ole sitä aiemmin huomanneet. Kulynych toteaaakin Bonnie Honigia siteeraten, ettei mikään asia ole luonnollisesti tai ontologisesti epäpoliittista. (Mt., 339.)

Kulynych pitää performatiivisen vastarinnan ajatusta varteenotettavana, koska se laventaa käsitystä yhteiskunnallisesta osallistumisesta. Se muistuttaa myös feministisen tutkimuksen piirissä paljon käytetyistä parodian, ironian ja naamioitumisen käsitteistä, joilla pyritään dekonstruoimaan sukupuolen stereotyyppioita. Performatiivisuuden käsite on kuitenkin luonteeltaan paljastava ja purkava, eikä kiinnitä huomiota niinkään rakentamisen politiikkaan ja konkreettisten ongelmien ratkaisemiseen. Feministisestä näkökulmasta performatiivisen vastarinnan käsite on silti kiinnostava esimerkiksi juuri politiikan sukupuolittuneisuuden paljastamisen ja purkamisen välineenä. Koska termin juuret ovat butlerilaisessa performatiivisuuden käsitteessä, se myös herkistää sukupuolen näkökulmalta. Nähdäkseni tämä onkin ollut yksi poliittisen ja julkisuuden tutkimuksen sisäänrakennettu ongelma. Kun teoriaperinne ei ole herkistynyt esimerkiksi sukupuolen tai etnisyyden kysymyksiin, sen soveltamisessakaan nämä kysymykset eivät helposti nouse esiin.

Koska julkisuuden alue on tänä päivänä varsin fragmentoitunut, on yhden käsitteen ja teorian varassa melko rajallista liikkua. Julkisuuden kenttää onkin mielekästä tarkastella pieninä palasina, ja katsoa yhden ytimen sijaan erilaisia julkisuuden alueita sekä niiden välisiä suhteita.

Monet julkisuudet

Tunnettu feministiteoreetikko Nancy Fraser on esittänyt, että julkisuus tulisi ymmärtää monien julkisuuksien verkostona. Julkisuutta eivät ole pelkästään valtion julkisuus tai valtamediat, vaan monenlaiset osa- ja vastajulkisuudet. Fraser (1992) on pohtinut erilaisten julkisuuksien merkitystä paljon siteeratussa artikkelissaan "Rethinking the Public Sphere: A Contribution to the Critique of Actually Existing Democracy". Fraser (mt., 123) korostaa monien julkisuuksien merkitystä kerrostuneessa moniarvoisessa yhteiskunnassa, jossa monien erilaisten ryhmittymien esiintyminen tasavertaisina yhdessä julkisuuden sfäärissä on epätodennäköistä. Erilaisten vähemmistöjen ja alistettujen ryhmien omat julkisuudet ovat Fraserin mukaan tärkeitä heille merkittävien tavoitteiden, tarpeiden ja strategioiden pohjimiseen ja määrittelyyn. Vähemmistöt ja alistetut ryhmät ovat nähneet myös tällaisen oman vaihtoehtoisen julkisuuspiirin asemaansa edistävänä. Esimerkiksi feministinen vaihtoehtojulkisuus muotoutuu erilaisten julkaisujen, erikoiskirjakauppojen, järjestöjen kokousten, konferenssien, luentojen, elokuvien ja festivaalien kautta. Vaihtoehtoinen julkinen piiri on ollut tärkeä, kun on määritelty tiettyjä sukupuolispesifejä käytäntöjä ja rakenteita. Uudet termit kuten seksismi tai seksuaalinen häirintä on luotu kuvaamaan näitä prosesseja ja niiden avulla on ollut mahdollista esittää asiat merkittävinä myös virallisen julkisuuden piirissä. Monet julkisuudet ovat Fraserin mukaan merkittäviä demokratian kannalta myös tasa-arvoisissa, mutta monikulttuurisissa yhteiskunnissa. Tällöin niiden tehtävänä on nimenomaan kulttuuri-identiteetin vahvistaminen ja mahdollisuus puhua eri kulttuuriperinteistä käsin.

Näitä eri julkisuuksia sekä yksityisen ja julkisen rajaa Fraser (1998) on myöhemmin tarkastellut käytännön tapauksen kautta. Fraserin esimerkkinä on Anita Hillin Yhdysvalloissa vuonna 1991 Clarence Thomasia vastaan nostama syyte seksuaalisesta häirinnästä. Tapauksen käsittelyn dokumentointia suorana lähetykse-

nä voisi Fraserin mukaan pitää malliesimerkkinä habermasilaisesta julkisuudesta. Käsittely ilmensikin julkisuuden merkittävyyttä valtiollisen politiikan, esimerkiksi nimittämispolitiikan, arvioinnissa. Käsittely oli kuitenkin Fraserin mukaan paljolti kamppailua siitä, mihin yksityisen ja julkisen raja vedetään ja kuka sen määrittelee. Tässä kamppailussa naisen, Anita Hillin, yksityisyyden suojaaminen oli selvästi vaikeampaa kuin miehen, Clarence Thomasin. Tapauksen luonteesta johtuen Hillin henkilö, luonne, tavat ja luotettavuus nousivat tarkastelun keskiöön. Thomas sen sijaan onnistui rajaamaan "yksityisen elämänsä, työn ulkopuoliset keskustelunsa ja seksuaaliset tapansa" käsittelyn ulkopuolelle. Hän kieltäytyi tuomasta "yksityisiä asioitaan julkisuuteen" siitäkään huolimatta, että oikeusjuttu käsitteli intiimiä käytöstä ja yksityisyyden aluetta olisi voinut pitää käsittelyn kannalta relevanttina. (Fraser 1998, 321–322.)

Fraser nostaa esiin myös oikeusjutun rodulliset ulottuvuudet. Julkisuudessa rodulla ei katsottu olleen tapauksessa suurta merkitystä. Fraserin ja mustien feministijärjestöjen mukaan Hill kuitenkin asemoitiin rotunsa pettäjäksi, kun tämä syytti mustaa miestä seksuaalisesta häirinnästä. Puolustautuessaan Thomas väitti joutuneensa rasististen stereotyyppien uhriksi ja viittasi myyttiin mustan miehen vahvasta seksuaalisuudesta sekä myyttiin mustasta miehestä uhkaavana raiskaajana, jonka seksuaalisuus nähdään väistämättä rikollisena. Kyseinen myytti on johtanut aikanaan mm. mustien miesten lynkkauksiin. Tällä käänteellä Thomas onnistui asemoimaan Hillin "valkoiseksi" ja viemään huomion pois seksuaalisesta häirinnästä. Samalla Thomas naisjärjestöjen mukaan trivialisoi mustiin naisiin kohdistuvaa seksuaalista hyväksikäyttöä. Fraserin mukaan tämä osoittaa, että julkisen ja yksityisen alueet eivät ole vain sukupuolittuneita vaan myös rodullistettuja. Mustien naisten kohdalla tämä merkitsee usein pakollista yksityisyyttä, jolloin esimerkiksi yksityisyydessä koettua väkivaltaa ja seksuaalista hyväksikäyttöä on vaikeaa nostaa julkiseen yleisesti merkittävänä asiana. (Fraser 1998, 327.)

Hillin ja Thomasin tapauksessa julkisuudesta kamppailivat ja sitä tuottivat monet tahot. Ensinnäkin mukana oli virallinen valtiollinen julkisuus kuulusteluiden muodossa. Toiseksi voidaan erottaa mediajulkisuus, joka kertoi tapauksesta lehtien, television ja radion välityksellä. Näiden lisäksi lähinnä naisten ja mustien sosiaaliset liikkeet tuottivat vastajulkisuutta. Erilaiset intressiryhmät ja lobbaajat pyrkivät niinkään vaikuttamaan mielipiteisiin. Oman alueensa muodosti arjen epävirallinen julkisuus, joka syntyi työpaikkojen kahvihuoneissa, ostoskeskuksissa ja kadunkulmissa. Myös kodeista kehkeytyi julkisen keskustelun foorumeja. Fraser käy läpi näitä erilaisia julkisuuksia ja käyttää tapauksen tulkinnessa tiettyjä vastajulkisuuden tuotteita, kuten feministien kirjoituksia ja eri järjestöjen kannanottoja. Kun Fraser peräänkuuluttaa julkisuuden moninaisuutta, hän itse pohtii melko vähän julkisuuden hierarkioita ja mekanismeja, jotka asemoivat tekstit konteksteihinsa. Kuinka merkittävää vastajulkisuus tässä tapauksessa oli? Millä tavalla ja kuinka laajasti feministijärjestöjen näkemykset olivat esillä? Oleellista olisikin eritellä näiden erilaisten julkisuuden alueiden välisiä suhteita tarkemmin.

Hannu Nieminen (tässä numerossa) puhuu mediavälitteisestä julkisuudesta, joka rakentuu erilaisista areenoista (esim. poliittinen, taloudellinen). Hallitsevaa mediajulkisuutta haastavat erilaiset vaihto- ja vastajulkisuudet. Näiden toiminta on nähty pitkälti yhdistys- ja verkostopohjaisena, mutta internetin aikakaudella aktivismi on rakentunut mediapainotteiseksi, omien julkaisujen ympärille. Esimerkkinä voisi mainita Independent media centerin⁶ ja siihen kuuluvan Vaikuttavan tietotoimiston.⁷ Tämä tukee Meluccin (1996) näkemystä entistä mediamaisemmasta osallistumisesta. Fraserin esimerkissä internetillä ei vielä ollut merkitystä. Olisikin kiinnostava pohtia, kuinka verkko vaikuttaa osallistumisen muotoihin. Laskeeko se osallistumisen kynnyistä, kuten televisiofaniuden ja keskustelun yh-

teydessä on esitetty (Bailey 2002)? Entä kuinka se vaikuttaa yksityisen ja julkisen rajaan eräänlaisena puolijulkisena tilana, joka avaa yhteyden useisiin keskustelufoorumeihin, mutta on samalla hyvin yksityistä?⁸

Anita Hill ja Clarence Thomas -tapauksen opetus on Fraserin mukaan ennen kaikkea se, ettei julkisen ja yksityisen alueita voi pitää itsestään selvinä. Ne ovat jatkuvan kamppailun ja määrittelyn kohteena. Näillä rajanvedoilla on vaikutusta myös siihen, kuinka demokratia toteutuu. Julkisuus, mikäli se toimii vallankäyttönä yli yksityisen, ei takaa demokratiaa. Fraserin mukaan tutkimuksen tavoitteena onkin osoittaa näiden kategorioiden poliittiset, ideologiset ja sukupuolittuneet ulottuvuudet ja niiden ilmentyminen käytännössä. (Mt., 331.) Julkisuus ei näin olleen ole ase vain valtiontyranniaa vastaan vaan myös ase yksityisten yritysten, perheinstituution ja järjestöjen piirissä tapahtuvaa vallankäyttöä vastaan. Fraser puhuu voimakkaasti yksityisen ja julkisen sukupuolittuneisuuden purkamisesta, mutta ei omassa tulkinnassaan näe murtumia näissä kategorioissa. Olisi kiinnostava verrata tapausta Clintonin kuulusteluihin, joissa yksityisyyden suojeleminen ei kenties onnistunut yhtä hyvin.

Oma esimerkkini pornokeskustelusta oli nuorisolle suunnatusta *Nyt*-liitteestä. Siinä kontekstissa nuorehkon miehen rento puhe pornosta on epäilemättä hyvin kohdennettu ja vastakkaisten näkemysten leimaaminen vanhemman naishenkilön puheeksi hyvä poissulkemisen strategia. Tämä repliikki oli kuitenkin osa kokonaisuutta, jossa pornoon kriittisesti suhtautuvat näkemykset olivat näkyvästi esillä. Suomalaisessa julkisuudessa vuoden 2002 lopulla pornosta keskusteltiin useilla foorumeilla. Yksi merkittävimpiä oli Tasa-arvoasiain neuvottelukunnan 4.12.2002 järjestämä keskustelutilaisuus "Ihminen lihatiskillä", joka huomioitiin useissa uutislähetyksissä. Porno ja prostituutio nousivat julkisuuteen ennen kaikkea venäläisen järjestäytyneen rikollisuuden ja vireillä olevan lakiehdotuksen vuoksi. Näin puheenaiheeksi pääseminen kytkeytyy viralliseen, valtiolliseen julkisuuteen. Tämä ei kuitenkaan merkitse sitä, etteikö julkisuudessa esiintyisi muitakin näkökulmia. Julkisuuden kenttä on nyt kenties avoimempi kuin koskaan pornografia- ja prostituutiokeskustelulle, joka sisältää runsaasti ristiriitoja. Moraalisen, rationaalisen ja performatiivisen argumentoinnin ohella keskusteluun on voinut osallistua myös tietoa tuottamalla. Pornoteollisuudesta on saatavilla kattavaa tietoa varsin vähän. Niinpä tiedon tuottaja, olkoon sitten alan työntekijä, asiakas tai tutkija, on ollut merkittävässä valta-asemassa.

Feministinen teoria on pitkään lähinnä kritisoinut julkisuudentutkimusta. Tämä kritiikki on kohdistunut kommunikaatioon liittyvään ulkoiseen valtaan, siihen kuinka julkinen keskustelu on määritelty ja mitä/kenet siitä on rajattu pois. Tutkimuksissa on tuotu esiin myös naisten tuottamaa julkisuutta (Landes 1988; Ryan 1998) ja murrettu käsityksiä julkisuuden ja yksityisyyden sukupuolittuneisuudesta. Feministinen tutkimus on pitkälti pyrkinyt kyseenalaistamaan itsestään selvyksiä. Niin tälläkin alueella. Se on erityisesti korostanut yksityisen ja julkisen jaon problematisointia, valtasuhteiden moninaisuuden esiin nostamista sekä monia julkisuuden alueita. Oleellista on myös muistaa, kuinka monenlaista osallistuminen voi olla. Se ei pysähdy teorian sille asemoimaan paikkaan vaan hakee yhä uusia muotoja.

Kiitos toimituskunnalle kommentaista ja Esa Reunaselle Pellizzonin ja Kulynychin valaisevista artikkeleista.

Viitteet

- 1 Nyt-liitteen juttu käsitteli pornon arkipäiväistymistä ja siinä haastateltiin useita henkilöitä, joista yksi oli Mastomäki. Jutun julkaisupäivää edeltävinä viikkoina televisiossa oli ollut pari laajaa keskustelua (*Päivärinta* 18.11.2002 sekä *Ajankohtainen Kakkonen* 26.11.2002), jotka liittyvät lähinnä maksullisen seksin kieltävään lakiehdotukseen.
- 2 Julkisuus voidaan määritellä myös tiettyjen teoriaperinteiden kautta. Seyla Benhabib (1998, 65) erottelee länsimaisen poliittisen ajattelun piiristä kolme julkisuuden käsitettä. Ensimmäinen nojaa pitkälti Hannah Arendtin näkemyksiin ja viittaa yhteisölliseen kansalaisuuden traditioon. Tätä Benhabib kutsuu agonistiseksi julkisuudeksi. Toinen käsite liittyy liberaaliin traditioon, jonka keskeisenä kysymyksenä on oikeudenmukainen ja vakaa yleinen järjestys. Tätä Benhabib nimittää lainmukaiseksi julkisuudeksi. Kolmas käsite perustuu Jürgen Habermasin työhön ja liittyy myöhäiskapitalistisen yhteiskunnan demokraattis-sosialistiseen uudelleenjärjestykseen. Tätä Benhabib nimittää diskursiiviseksi julkisuudeksi.
Joukkoviestinnän tutkimuksessa Habermasin porvarillisen julkisuuden käsite on merkittävä. Sillä viitataan Habermasin näkemykseen 1600- ja 1700-lukujen taitteessa Englannissa syntyneestä julkisuuden piiristä. Porvarillinen julkisuus ymmärretään sfäärinä, jossa yksittäiset kansalaiset kokoontuvat yhteen keskustelemaan kriittisesti ja järkeillen. Ihanteen mukaan keskustelu ei perustu taloudellisiin tai poliittisiin valtasuhteisiin vaan argumentin vakuuttavuuteen. (Ks. Koivisto & Väliverron 1987; Landes 1988, 39–46; myös Nieminen tässä numerossa.)
- 3 Julkisuus-käsitteestä tarkemmin ks. mm. Koivisto & Väliverron (1987), julkisesta keskustelusta Heikkilä & Kunelius (1997).
- 4 Sisäisessä valta perustuu yksinkertaisesti parhaaseen argumenttiin, joka analysoi ongelman perusteellisimmin ja tuottaa parhaan ratkaisun. Helposti oletetaan, että ulkoinen valta on pahasta ja sisäinen hyvästä. Pellizzoni (1998, 62) toteaa kuitenkin, ettei kaiken kommunikaation salliminen ja näin ollen ulkoisen vallan minimoiminen ole kaikissa tapauksissa toivottavaa. Esimerkiksi rasististen puhevuorojen estäminen voi olla hyvin perusteltua. Parhaan argumentin voima ei myöskään aina ole ongelmaton. Se voi olla myös ulkoisen vallan yksi muoto.
- 5 On syytä muistuttaa, että monet feministitutkijat etenkin politiikan tutkimuksen alueella (mm. Benhabib, Landes) pitävät Habermasin työtä varsin kiinnostavana ja mahdollisuuksia avaavana. Landesin (1988, 5–6) mukaan Habermasin oivallus julkisuudesta yhteiskunnallisen toiminnan alueena on rikastuttanut käsityksiämme modernista yhteiskunnasta ja sen poliittisesta elämästä, jonka keskiönä ei nähdä vain valtiota, perhettä tai työtä. Landes kritisoi kuitenkin Habermasia siitä, ettei tämä kyennyt ulottamaan tarkastelua kahteen modernissa yhteiskunnassa merkittävään näkökulmaan, nimittäin naisten ja julkisuuden sekä feminismin ja julkisuuden väliseen suhteeseen.
- 6 <http://www.indymedia.org>
- 7 <http://www.vaikuttava.net>
- 8 Bailey (2002) tuo esiin internetin yhteydessä yksityisyyden kaksinkertaistuminen, jota televisiotutkimuksessa (esim. Spigel 1992) on pidetty keskeisenä televisiokokemuksena.

Kirjallisuus

- Bailey, Steve (2002)
Virtuality and The Television Audience: the Case of Futurama. *The Communication Review* 5:2002, 239–257.
- Benhabib, Seyla (1998)
Models of Public Space: Hannah Arendt, the Liberal Tradition and Jürgen Habermas. Teoksessa Landes, Joan (toim.) *Feminism, the Public & the Private*. Oxford: Oxford University Press, 65–99
- Fraser, Nancy (1992)
Rethinking the Public Sphere: A Contribution to the Critique of Actually Existing Democracy. Teoksessa Calhoun (toim.) *Habermas and the Public Sphere*. Cambridge: MIT Press, 109–142.
- Fraser, Nancy (1998)
Sex, Lies and the Public Sphere: Reflections on the Confirmation of Clarence Thomas. Teoksessa Landes, Joan (toim.) *Feminism, the Public & the Private*. Oxford: Oxford University Press, 314–37.
- Halonen, Irma Kaarina (1999)
Matka journalismin sukupuolittomisen strategisille alueille. Tampereen yliopisto. Acta Universitatis Tamperensis 669.
- Hansen Miriam (1991)
Babel and Babylon: Spectatorship in American Silent Film. Cambridge: Harvard University Press.
- Heikkilä, Heikki & Kunelius, Risto (1997)
Julkisen journalismin äärellä: Ajatuskokeita pääsyn, keskustelun ja harkinnan käsitteillä. *Tiedotustutkimus* 4/1997, 4–21.

- Juvonen Tuula (2002)
Varjoelämää ja julkisia salaisuuksia. Homoseksuaalisuuden rakentuminen sodanjälkeisessä Suomessa. Tampere: Vastapaino.
- Koivisto, Juha & Väliaverronen, Esa (1987)
Julkisuuden valta. Jürgen Habermasin sekä Oskar Negtin ja Alexander Klugen julkisuusteorioiden tarkastelua. Tampereen yliopiston tiedotusopin laitoksen julkaisuja Sarja A 57.
- Kulynych, Jessica (1997)
Performing Politics: Foucault, Habermas and Postmodern Participation. *Polity* 30:2, 315–346.
- Landes, Joan B. (1988)
Women and the Public Sphere in the age of the French Revolution. Ithaca & London: Cornell University Press.
- Landes, Joan B. (1998)
The Public and the Private Sphere: A Feminist Reconsideration. Teoksessa Landes, Joan (toim.) *Feminism, the Public & the Private*. Oxford: Oxford University Press, 135–163
- Melucci Alberto (1996)
Challenging codes: Collective Action in the Information Age. Cambridge: Cambridge University Press.
- Nieminen Hannu (2003)
Julkisuusteorian rakennemuutos: ajatuksia kriittis-realistisesta julkisuuskäsityksestä. *Tiedotustutkimus* 2/2003, 18–32.
- Nead, Lynda (1988)
Myths of sexuality. Representations of Women in Victorian Britain. Oxford: Basil Blackwell.
- Nikunen, Kaarina (1996)
Pornokuva ja naisen siveä katse. Teoksessa Laiho, Marianna ja Ruoho, Iiris (toim.) *Naisen naamio, miehen maski*. Tampere: KSL, 33–60.
- Pellizzoni, Luigi (2001)
The Myth of the Best argument: Power, Deliberation and Reason. *British Journal of Sociology* 52:1, 59–86.
- Pietilä, Veikko (1999)
Julkiso ja yleisö. *Tiedotustutkimus* 3/1999, 4–13.
- Ryan, Mary P. (1998)
Gender and Public Access: Women's Politics in Nineteenth-Century America. Teoksessa Landes, Joan (toim.) *Feminism, the Public & the Private*. Oxford: Oxford University Press, 259–88.
- Spigel, Lynn (1992)
Make Room For TV: Television and the Family Ideal in Postwar America. Chicago: The Chicago University Press.
- Young, Iris Marion (1998)
Impartiality and the Civic Public: Some Implications of Feminist Critiques of Moral and Political Theory. Teoksessa Landes, Joan (toim.) *Feminism, the Public & the Private*. Oxford: Oxford University Press, 421–447.